

Bibliometrik Təhlil Metodları

Aygün Hacıyeva

Azərbaycan Milli Kitabxanası, Bakı, Azərbaycan

aygun_haciyeva_87@mail.ru

Xülasə - Məruzədə bibliometrik metodlar, bu metodların təsnifatı, onların tətbiqi üstünlükləri haqqında məlumat verilmişdir.

Açar sözlər - bibliometriya, bibliometrik metodlar, bibliometrik təhlil, bibliometrik tədqiqat

I. GİRİŞ

Müasir dövrdə bibliometrik metodologiyalar milli və beynəlxalq kontekstdə fəal tələb olunur. Onun əsas öyrənmə obyektlərini müxtəlif əlamətlərə görə - elm sahələri, rubrikaları, ölkələr, müəlliflər və s. qruplaşdırılmış elmi nəşrlər təşkil edir.

Bibliometriyanın metodlarının izahına dair müxtəlif fikirlər mövcuddur. Mahiyyət etibarilə bibliometriyanın metodları yaxşı məlumdur. Amma onların dəqiq təsnifatı yoxdur. V.S.Lazarev, A.Pritçard və Q.Vitinçin, D.Şmidmayerin [1] konsepsiyalarını təhlil edərək, bibliometrik metodların ilkin sənədlər və II informasiya nəşrlərinin (ilkin sənədlərin analitik təhlili və sintez edilməsi nəticəsində yaranan bibliografik informasiya) təhlili, anketləşdirmə, kontent-təhlil və ona uyğun metodları ayıraraq sənədlərin istinadlarının hesablanması və onlarla münasibətin kompleksini təqdim edir [2; 3].

II. BİBLİOMETRİK METODLARIN TƏSNİFATLARI

A.Pritçard və Q.Vitinçin 1981-ci ildə bibliometriyaya bu metodları gətirdilər [4]:

- İstinadların təhlili;
- Referativ jurnalların təhlili;
- Ayır-ayrı müəlliflərin nəşrlərinin kəmiyyət təhlili;
- Ayır-ayrı dünya ölkələrinin, həmçinin ayır-ayrı elmi kollektivlərin alimlərinin əsərlərinin kəmiyyət təhlili;
- Elmi sənədlərin kontent-təhlili;
- Elmi sənədlərin bölünməsi ilə bağlı digər metodlar [5, s.81].

Verilmiş siyahı tam deyil, lakin bunu tam siyahılardan biri hesab etmək olar. Bəzi tədqiqatçılar bunları bibliometrik metodlar, digərləri isə informetrik, elmmetrik, informasiya üsulları kimi növlərə ayırırlar.

Bibliometriyada istifadə olunan metodlar A.Pritçard və Q.Vitinçin, D.Şmidmayerin, V.S.Lazarevin, O.Vovernenin işlərində natamam sistemləşdirilmişdir. E.Y.Pavlovskaya özünün metodlar təsnifatını təklif etmiş, onu şərti təsnifat adlandırmış və 3 qrupa ayırmağı təklif etmişdir:

1. Sənədli informasiya axını elementlərinin kəmiyyət qiymətləndirilməsi metodları;
2. İstinad təhlili metodları;
3. Leksik təhlil metodları.

Bibliometriyanın əsas metodlarının müxtəlifliyində davamlı elementləri ayırmaq çətin deyil. Onlara hər şeydən əvvəl aiddir: ilkin və II informasiya mənbələrinin təhlili və istinadların təhlili.

Kitabxana sosial institutunun müasir fəaliyyəti, iş şərtləri, şəraiti kitabxana işi sahəsində son dərəcə aktual problem olan elmi əsaslandırılmış, ölçülmüş və effektiv dövlət siyasətini şərtləndirir (dövlət siyasətindən irəli gəlir). Bu və bu cür digər məsələlərin həlli kitabxana işinin inkişaf qanunauyğunluqlarının inkişafını öyrənməyə istiqamətlənmiş, kitabxanaşünaslıq tədqiqatlarının aktivləşdirilməsini tələb edən elmi-nəzəri sahədə toplanmış potensialın effektiv istifadəsinə, işlənməsinə əsaslanmalıdır. Bütün bunlar kəmiyyət üsullarının, xüsusən bibliometrik üsulun tətbiqi hesabına ölkə kitabxanaşünaslıq tədqiqatlarının metodoloji bazasının genişləndirilməsinin mövcud tendensiyalarını müəyyən edir. Belə ki, qeyd etmək lazımdır ki, son dövrdə qədər onların xarakter xüsusiyyəti kəmiyyət təhlilinin köməyi ilə bir qayda olaraq yalnız kitabxana fəaliyyətinin ayır-ayrı aspektləri, tərəfləri öyrənilirdi [6, s.119].

Bibliometriya sahəsindəki tədqiqatlar yalnız kitabxana fəaliyyətində deyil, həmçinin bütünlükdə elmi siyasətin müəyyənləşdirilməsi üçün lazımdır. Buna görə də bibliometriyanın metodlarının geniş tətbiqinə bu prosesin ümumelmi kateqoriyaya aid olduğunu nəzərə alaraq xüsusi diqqət ayırmaq lazımdır.

Bibliometriyada istifadə edilən metodlar:

- İstinadların analizi;
- Referativ jurnalların analizi;
- İlkin sənədlərin kəmiyyət xüsusiyyətlərinin analizi;
- Ayır-ayrı müəlliflərin nəşrlərinin kəmiyyət analizi və onların istinadları;
- Ayır-ayrı ölkə və dövlətlərin alimlərinin, həmçinin ayır-ayrı elmi kollektivlərin nəşrlərinin kəmiyyət analizi;
- Nəzəri məsələlər, həmçinin elmi sənədlərin həcmindən, köhnəliyindən və rəqabət bölgüsünün qanunauyğunluqlarının tədqiqi;
- Sənədlərin kontent-analizi;

- Elmi sənədlərin yayılması ilə bağlı digər məsələlər [7].

Müasir bibliometriya 2 əsas metodlar qrupunun tətbiqinə əsaslanır:

- Bibliografik metodlar: təhlil edilən sənəd massivləri və istinadların dəqiq formalaşdırılması üçün informasiya mənbələrinin axtarışı;
- Kəmiyyət metodları: mətnlərin say təhlili, korrelyasiya təhlili, faktor təhlili, klaster təhlili və s. [8].

III. BİBLİOMETRİK TƏHLİL METODLARININ TƏTBİQİ

Bibliometrik metodların tətbiqinin üstünlükləri bunlardır:

1. Bütövlükdə elmin və onun ayrı-ayrı sahələrinin eyni vaxtda əhatə olunması;
2. Dünya məlumat bazası hesabına geniş informasiya materialının tədqiqi;
3. Ayrı-ayrı obyektlərin dinamik inkişafını tədqiq etmək və onlar arasında əlaqələrin aşkar edilməsi [9].

Bibliometrik metodların elmin terminoloji sisteminin qurulmasında tətbiqi 2 məsələni həll etməyə imkan verir:

1. Elmi sahədə terminlər qrupunun kəmiyyət dinamikasının həyata keçirilməsi.
2. Terminlərin spesifik əlaqələrini üzə çıxarmaq – elmin tezaurusunu yaratmaq (statikada olduğu kimi dinamikada da) [10].

NƏTİCƏ

Müasir elm sahələrinin sürətlə inkişaf etdiyi bir dövrdə kitabxanaşünaslıqda da ənənəvi, dolğun, maraqlı təhlil ilə daha əhatəli öyrənmə üçün əsas kimi çıxış edə biləcək nəticələrin əldə edilməsini təmin etmək üçün bibliometriyanın üsullarından istifadə zərurəti mövcuddur.

ƏDƏBİYYAT

- [1] D.Schmidmaier “Application of bibliometrics in technical university libraries,” Developing library effectiveness for next decade: Proceedings of the 7th Meeting IATUL, Leuven, 1977, 16-21 May. Joeteburg, 1978, pp. 129-135
- [2] В.С. Лазарев “Библиометрия,” Вопросы библиографоведения и библиотековедения: межвед. сб. Минск, 1991, Вып. 12, с.3-18
- [3] V.S. Lazarev “On chaos in bibliometric terminology,” Ibid, 1995, V. 31, № 2, p.198-205.
- [4] A.Pritchard “Bibliometrics: A-Bibliography and Index. 1: 1874-1959,” Pritchard A., Witting G. Watford: Allm Books, 1981, 160 p.
- [5] Н.С. Редкина “Библиометрия: история и современность,” Молодые в библиотечном деле, 2003, №2, с.76-86
- [6] А.Н. Кобелев “Когнитивная структура современного украинского библиоковедения: результаты библиометрического анализа монографий,” Науч. и техн. б-ки, 2001, №3, с.119-130.
- [7] Л.В. Савенкова, В.Н. Волынец “Роль библиометрических исследований в управлении научной деятельности вуза,” www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2010/disk/133.pdf
- [8] Г.Ф. Гордукалова “Библиометрия, наукометрия и вебметрия – от числа строк в работах Аристотеля,” <http://nppir.ru/index.php/nppir/article/viewFile/127/124>
- [9] Л.М. Гохберг, Г.С. Сагиева “Российская наука: библиометрические индикаторы,” Форсайт, 2007, №1, с.44-53.
- [10] Энциклопедия эпистемологии и философии науки. / Гл.ред. Касавин И.Т. М.: «Канон+», РООИ. “Реабилитация”, 2009, 1248с.